

u kasnim 60-im i ranim 70-im godinama 20. stoljeća u Vijetnamu došlo do zamjetnog rasta poljoprivredne proizvodnje.

Pierre Boilley u tekstu *Les Touaregs entre contraintes géographiques et constructions politiques* (Tuaregi između zemljopisnih prepreka i političkih konstrukcija) (str. 255-268) opisuje sposobnost Tuarega da opstanu u pustinjskom okruženju Sahare, u društvenom uređenju koje se nije promijenilo od razdoblja srednjovjekovnog feudalizma. Pokretljivost toga nomadskog društva sve je ugroženija još od kolonijalnog razdoblja. Pod pritiskom državne vlasti u Maliju, tuareško je društvo danas prisiljeno mijenjati svoje unutarnje ustrojstvo, prije svega svoj nomadski karakter i cjelokupni odnos prema vlastitoj zemlji.

Prilog *Émergences des espaces anthropisés, diversité des histoires* (Pojava ljudima naseljenih prostora, različitosti povijesti) (str. 17-32) Jeana Guilainea, koji donekle odstupa od teme časopisa, slijedom strukturnoantropoloških teorijsko-metodoloških zasada istražuje tragove civilizacija neolitika i brončanoga doba, suprotstavljajući se teleološkom shvaćanju povijesti i dokazujući da se pretpovijest ne može promatrati kao primitivan stadij ujednačenoga povijesnog napretka, već da je to razdoblje obilježeno brojnim i krupnim regresijama, prirodnim katastrofama i masovnim izumiranjima ljudi i životinja.

U časopisu je objavljeno i više prikaza knjiga.

Igor Mikecin

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Srećko Brkić (ur.)

Prvi sabor hrvatskih agrarnih ekonomista: zbornik

Zagreb, Hrvatsko agroekonomsko društvo, 1998., 184 + 9 str.

Prvi sabor hrvatskih agrarnih ekonomista održan je 20. rujna 1996. godine na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a nazočilo mu je više od 200 agrarnih ekonomista. Organiziralo ga je Hrvatsko agroekonomsko društvo (utemeljeno 12. veljače 1996.), u stanovitom smislu nastavljajući tradiciju Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva (1841.-1918.) i Sekcije agrarnih ekonomista Hrvatske u sklopu bivšeg Udruženja agrarnih ekonomista Jugoslavije (1977.-1990.). Sa-

bor je organiziran »da bi se raščistile neke dileme i sagledalo mjesto i uloga agrarnih ekonomista u obavljanju (tako) složenih poslova vezanih za poljoprivredu i ruralni razvoj i da bi se otvoreno progovorilo o vlastitoj struci« (str. 8), a zbornik materijala proizišlih iz njegove pripreme i rada objavljen je 1998. godine. Upravo ta nakana odnosno svrha organizatora skupa razlogom je nastanka ovog prikaza.

Poglavito jer upućenost sociologije sela i agrarne ekonomije na suradnju u rješavanju znanstvenih i stručnih zadataka u bavljenju vlastitim predmetom, njihova naglašena primjenljivost, te njihovo međusobno spoznajno i metodologijsko poticanje i prinosi, obvezuju ruralnosociologijski časopis da prikaže, pa makar nepretenciozno, kako agrarni ekonomisti kao struka percipiraju vlastito mjesto i ulogu, a posebice dvojbe koje su artikulirali te stupanj sveobuhvatnosti, analitičnosti i kritičnosti u raščlambi tog sklopa problema razvidan u objavljenim materijalima. Pritom valja podsjetiti na tri bitne okolnosti.

Prvo, opće je znan i prihvaćen stereotip (u kome jamačno ima istine): ma kojim se predmetom netko bavio, njegova sposobnost identifikacije i artikulacije pravo-ga pitanja znači da je zadatac upola riješio ili barem na putu njezina rješenja. Drugo, autopercepcija vlastite profesionalne misije pripadnika svake struke u globalnom društvu jedan je od bitnih (dakako, nikako izoliran i ne jedini) čimbenik cjelokupne pripreme za obnašanje, načina obnašanja i vrednovanje obnašanja vlastite profesionalne uloge i mjesta u akademskoj i istraživačkoj zajednici, te globalnom društvu pod kojim osim gospodarske ili društvene djelatnosti u kojem se profesija prakticira valja razumijevati čitavu mrežu - uključujući i oblike i mehanizme sudjelovanja u političkom i kulturnom životu, te u oblicima angažmana i donošenja odluka svojstvenih civilnom društvu. Treće, ovo je vrlo zahtjevna zadatac koja pretpostavlja prethodna samoistraživanja i (auto)evaluacije. Taj uvjet gotovo nikako nije ispunjen, jer se u Hrvatskoj - kategoričan je Tomislav Budin - začuđujuće malo pisalo o školovanju i znanstvenom radu u agrarnoj ekonomici. Pače, priloge objavljene u ovom zborniku on drži »startnim referencama« i želi »da ... potaknu daljnje rasprave i istraživanja« (str. 136). I odmah dodaje ozbiljnu kontroverziju već u pogledu same definicije agrarne ekonomike te visokoškolske ustanove na kojoj se agrarni ekonomisti školuju. (Preteže shvaćanje prema kojem je agrarna ekonomika, odnosno ekonomija poljoprivrede, primijenjena disciplina društvenih znanosti čija je zadatac da primjenom ekonomskih principa u analizi iznalazi ekonomska rješenja problema u poljoprivredi u svrhu racionalne uporabe i očuvanja proizvodnih resursa i postizanja održivog rasta i razvitka industrije hrane koja će učinkovito reagirati na promjene u potrošnji, a za što predlaže efikasne odluke o alokaciji, uporabi rada, kapitala i menedžmenta, poštujući pritom tržišna, tehnološka i institucionalna ograničenja.)

Stoga je glavni zadatac recenzenta nastojati izdvojiti i propitati one sastavnice materijala koje upućuju jesu li hrvatski agrarni ekonomisti postigli svrhe svoga skupa. (Hrvatski se sociolozi sela, ma koliko ih bilo malo, takve zadatac imaju tek la-

titi.) Izostavljena su organizacijska pitanja, kao i specifičnosti profesionalne pripreme tijekom sveučilišne dodiplomske nastave, postdiplomskog studija, te znanstvenoistraživačkoga i nastavnog rada, jer bi već puko obavještanje o njima zahtijevalo dosta prostora. To ujedno znači da se recenzijom ne problematiziraju i stanoviti, inače nezaobilazni, upiti s motrišta sociologije profesije i sociologije znanosti (primjerice, organizacija znanstvenoistraživačkog rada).

Ponajprije, nekoliko riječi o pripremi i sadržajnoj strukturi zbornika. U oblikovanju zbornika ključnu je zadaću obavio njegov glavni i odgovorni urednik, Srećko Brkić - autor predgovora (str. 5-6) koji predstavlja svojevrsan uvod u nadasve heterogeno štivo (od zapisnika skupa, preko autorskih priloga, do statuta i spiskova studenata, članova i drugih). Razumljivo, ma koliko važna urednička uloga bila, ona ne znači i Brkićevu suodgovornost za pristup, primijenjene metode i interpretaciju nalaza objavljenih autorskih priloga. Prilozi uvršteni u zbornik radova Prvoga sabora hrvatskih agrarnih ekonomista razvrstani su u tri dijela: *Tijek rada Prvog sabora hrvatskih agrarnih ekonomista* (str. 7-66), *Autorski prilozi* (str. 67-149) i *Statut Društva i popis članova* (str. 151-184.).

Srećko Brkić pruža u predgovoru sažet pogled na pojavu agrarne ekonomije u Hrvatskoj i posebnost njezinoga korpusa na razmeđu agronomije i ekonomije, prosudbu uloge agroekonomske znanosti, te zadatke Prvoga sabora hrvatskih agrarnih ekonomista i tehničke pripomene o pripremi zbornika. Tijek rada Sabora objavljen je u integralnom obliku uz neke nužne uredničke redakcijske zahvate. U tom su dijelu zbornika, nakon pozdravnih govora na otvaranju Sabora, objavljeni: *informacija Tita Žimbrega o utemeljenju Hrvatskog agronomskog društva* (str. 17-19), referat Petra Karoglana *o školovanju i znanstvenoistraživačkom radu agrarnih ekonomista u Hrvatskoj* (str. 20-25), izlaganje Vjekoslava Para *o institucionalnim oblicima djelovanja agrarnih ekonomista i istaknutim agroekonomistima u Hrvatskoj* (str. 25-29), referat Tomislava Budina *»O iskustvima zapadnih zemalja u školovanju agrarnih ekonomista«* (str. 30-35), *informacija Damira Kovačića o organizaciji nastave i znanstvene djelatnosti iz područja agrarne ekonomije u Njemačkoj i Austriji* (str. 35-36), riječ Stjepana Tanića o ulozi agrarnih ekonomista u aktualnom razvojnom trenutku (str. 36-37), rasprava o mjestu i ulozi agrarnih ekonomista danas u kojoj je sudjelovalo 14 govornika (str. 38-57), te izvještaj o radu i programu rada Hrvatskog agroekonomskog društva (str. 58-63). Referati i izlaganja V. Para i T. Budina svojevrsne su replike njihovih priloga objavljenih u drugome dijelu zbornika.

U drugom dijelu zbornika čitateljima je predstavljeno sedam autorskih priloga od kojih tri čine dobro pripremljene činjenične informacije odnosno sistematizirane skupove podataka: Miroslav Tratnik obavještava o postdiplomskoj nastavi (prvi poslijediplomski studij iz ekonomike poljoprivrede otpočeo je škol. godine 1964./1965. na Agronomskom fakultetu u Zagrebu), o 59 magistarskih radova i 45 doktorskih disertacija iz ekonomike poljoprivrede obranjenih na istom fakultetu (str. 76-91); Đurđica Žutinić i Martina Đurinski priredile su, prvo, popis svih 764 diplomiranih inženjera na Agroekonomskom odsjeku Agronomskog fakulteta u

Zagrebu od 1967./1968. do 1997./1998. školske godine (str. 92-104), a potom tabelarne preglede kretanja broja upisanih, apsolviranih i diplomiranih studenata, spolnoj strukturi diplomiranih studenata i o apsolviranju studija pojedinih naraštaja na Poljoprivredno-ekonomskom odsjeku Agronomskog fakulteta u Zagrebu od 1963./1964. do 1996./1997. školske godine (str. 105-108). Prava je šteta što obuhvat magistara i doktora znanosti nije potpun. Iako - točnije: baš zato što je velika većina pojedinaca stekla akademski stupanj magistra i/ili doktora znanosti iz ekonomike poljoprivrede na Agronomskom fakultetu u Zagrebu, priređivači su mogli obuhvatiti i one pojedince koji su magistrirali i doktorirali iz te discipline na drugim fakultetima u Hrvatskoj (magistarski radovi i doktorske disertacije obvezno se pohranjuju!).

Cjelovitije su pojedine teme raščlanjene u radovima: (a) Ivo Grgić: *Zastupljenost agroekonomskih i srodnih predmeta u nastavnim planovima* (str. 68-75); (b) Srećko Brkić: *Agroekonomska i agrosociološka istraživanja* (str. 109-125); (c) Tito Žimbek i Vjekoslav Par: *Institucijski oblici djelovanja agrarnih ekonomista u Hrvatskoj* (str. 126-135) i (d) Tomislav Budin: *Osvrt na iskustva zapadnih zemalja u školovanju i u znanosti iz agrarne ekonomike* (str. 136-149). Grgić pokazuje da je zastupljenost agroekonomskih i srodnih predmeta-kolegija u nastavnim planovima varirala počam od dva predmeta u nastavnom planu Gospodarsko-šumarskog učilišta u Križevcima u razdoblju od 1860. do 1887. godine, preko pet predmeta u nastavnom planu Šumarske akademije pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1897. godine, pa do 13 agroekonomskih predmeta u nastavnom planu Poljoprivredno-ekonomskog odsjeka Agronomskog fakulteta u Zagrebu.

Najcjelovitiji i najdokumentiraniji pregledni rad u čitavom zborniku predstavlja prilog Srećka Brkića *Agroekonomska i agrosociološka istraživanja*, iako i on vrlo korektno pripominje da njegova raščlamba nije sveobuhvatna, jer se ograničio na razdoblje od osnutka Zavoda za gospodarsku upravu Gospodarsko-šumarskog fakulteta u Zagrebu, točnije od 1919. do 1995. godine i da je iscrpan samo i jedino prikaz onoga segmenta agroekonomske misli i istraživanja koji je vezan uz taj Zavod i njegove institucijske sljedbenike, odnosno Institut za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede. Bitan je, međutim, i hvalevrijedan Brkićev napor kojim je taj pregled situirao u širi kontekst prethodnika te onih agroekonomskih i ruralnosociologijskih istraživanja u Hrvatskoj koja su se nakon njihove institucionalizacije odvijala u drugim institucijskim okvirima izvan Agronomskog fakulteta, a što je potvrdio i prvim objavljivanjem nekih važnih nalaza. Temeljem više izvora autor prvo podsjeća i iznosi temeljne sastavnice duge tradicije agroekonomskih istraživanja u Hrvatskoj (počam od Jurja Križanića, te dubrovčana Bena Kotruljevića, Nikole Vitova Gučetića i Stjepana Gradića, preko Matije Antuna Reljkovića i njegovog sina Josipa Stipana Reljkovića, brojnih popularizatora, pa do Ognjeslava Utješenovića, Augusta G. Vichodila, Baltazara Bogišića, Ante Starčevića, Antuna i Stjepana Radića). Središnji dio priloga čini prikaz osnovnih značajki, dinamike i strukture agroekonomskih i agrosociologijskih istraživanja od 1919. do 1995. godine izložen u šest etapa, koji počinje pripomenom (suglasno nalazu Vladimira Stipetića) da je agrarnu ekonomiju u Hrvatskoj iz njene agronomске u ekonom-

sku fazu prevela Visoka ekonomsko-komercijalna škola u Zagrebu. Za svaku etapu autor prikazuje tematsku usmjerenost i osnovne metode istraživanja, glavne istraživače, broj i strukturu objavljenih radova i druge, koliko važne toliko i zanimljive podatke, i to komparativno i za ruralnosociologijske analize i istraživanja (što je možda ponajbolje izložio za međuratno razdoblje na str. 114-115 gdje obavještava o prinosima Rudolfa Bičanića, Dinka Tomašića, Slavoljuba Dubića, Josipa Predavca, Viktora Horvata, Vlatka Mačeka, ali i Milana Ivšića i Otona Franješa). Valja upozoriti da se razvojne etape koje je Brkić prepoznao unekoliko razlikuju od periodizacije koju su za ruralnosociologijska istraživanja primijenili Antun Petak, Vlado Puljiz i Maja Štambuk (2002.) i da taj zadatak očekuje nastavak istraživanja kako bi se pružio konačan odgovor.

Brkić razlikuje ove faze: (1) početak sustavnih istraživanja s težištem na unutarnjoj strukturi seljačkog gospodarstva i posljedicama velike svjetske gospodarske krize krajem 20-ih i početkom 30-ih godina 20. stoljeća na poljoprivredu, selo i seljaštvo, a koja su se uglavnom odvijala izvan Poljoprivredno-šumarskog fakulteta (pretežito u Zavodu za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva) i bila pod utjecajem znanstvenih škola E. Laura, V. Brdlika, A. Čajanova, A. Serpiera, Jochanna Heinricha van Thünena, F. Aereboea i dr. (1919.-1945.); (2) istraživanja obnove poljoprivrede i sela teško stradalih u Drugome svjetskom ratu, osnivanja i propasti seljačkih radnih zadruga, te reafirmacije poljoprivrednog gospodarstva i izgradnje poljoprivrednih dobara i kombinata (1945.-1959.) - iako su industrijalizacija i urbanizacija imale apsolutnu prednost, Zavod za poljoprivrednu ekonomiku proveo je prva istraživanja seljačkih gospodarstava metodom ankete već 1947. a zatim 1953. godine; (3) istraživanja ekonomike i organizacije poljoprivrednih poduzeća te mogućnosti područjavanja poljoprivrede u Institutu za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede, te u Agrarnom institutu u kojem počinju prva sustavna ruralnosociologijska istraživanja u nas, a u čemu posebnu ulogu ima časopis *Sociologija sela* (1960.-1969.); (4) istraživanja decentralizacije, institucionalne opremljenosti i infrastrukture sela, dislokacije industrijskih pogona, vala nagle mehanizacije i difuzije inovacija u razdoblju najviše stope deagrarizacije u hrvatskoj povijesti koja je izazvala ekonomsko, demografsko, socijalno i kulturno osiromašenje od kojega se hrvatsko selo nikada više nije oporavilo - razdoblje najplodnijih ruralnosociologijskih istraživanja (1970.-1979.); (5) razdoblje najplodnijih agrarnoekonomskih istraživanja seljačkih gospodarstava, sustava poljoprivredne proizvodnje, promjena u selu i poljoprivredi te utjecaja tržišne orijentacije i krize socijalističkog sustava, razvoja poljoprivrede regija i općina (1980.-1989.); (6) etapa neznatnog interesa za istraživanja obilježena značajnim zaokretom u agrarnoj politici, a u kojoj su se sporadično provodena istraživanja predmetno odnosila na tranzicijske promjene, velika ratna stradanja i početak obnove sela (1990.-1995.).

U trećem dijelu zbornika objavljeni su i kratki životopisi 12 utemeljitelja Hrvatskog agroekonomskog društva (HAED) te dvojezični (na hrvatskom i engleskom jeziku) sažetak o svrhi osnutka i djelatnosti HAED-a.

Što je bitno moguće reći tragom glavnih zadaća recenzenta? Je li, odgovorimo napokon, jedna skupština HAED koja je prozvana saborom i suportirana prilozima po mjeri znanstvenoga skupa, postigla ciljeve koje su joj organizatori odredili?

1. Autori su suglasni u ocjeni o postupnom stvaranju agroekonomske struke u Hrvatskoj, čiji je prvi institucionalni okvir u suvremenom smislu bio Zavod za gospodarsku upravu utemeljen 3. srpnja 1924. godine na ondašnjem Gospodarsko-šumarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (str. 23, 26, 28-29, 113, 180 itd.), da je pojava agrarne ekonomije vezana uz prodor robno-novčanih odnosa i tržišne konkurencije u naturalnu seljačku ekonomiju, odnosno uz prijelaz sa samoopskrbne na robnu poljoprivrednu proizvodnju. Agrarna je ekonomija nastala zbog potrebe koju je taj proces nametnuo i to »kao jedno od područja unutar oblasti društvenih znanosti, a ne kao grana unutar ekonomije, odnosno agronomije« zbog čega su tu profesiju osporavali i agronomi i ekonomisti (Brkić, str. 5). Ta se struka »stvarala na zasadama i djelima brojnih istaknutih pojedinaca koji su se bavili agrarnom ekonomikom, prvi u Europi« (Žimbrek, str. 17) kao što su Dragutin Lambl i Gustav Vlastan Vichodil u Križevcima, Oton Frangeš i Karlo Šoštarčić-Pisačić (Gospodarsko-šumarski fakultet), Vasilije Belošević (Visoka škola za promet i trgovinu), Milan Ivšić (Ekonomsko-komercijalna škola u Zagrebu), Rudolf Bićanić i Jure Petričević (Zavod za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva), a uoči i prvo vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata brojnija skupina agrarnih ekonomista i sociologa sela (Slavoljub Dubić i Oton Pancer iz križevačke Poljoprivredne škole, Artur Starc, Nikola Rapajić, Većeslav Pavlek, Mirko Martić, Branko Štancl, Mijo Mirković, Vladimir Stipetić i drugi).

Agrarna je ekonomika u visokoškolskoj nastavi prvi put bila zastupljena na »Političko-kameralnom studiju« osnovanom 1769. u Varaždinu. Prvi institucionalno organizirani rad omogućilo je utemeljenje Gospodarsko-šumarskog učilišta u Križevcima (1860.), a sustavnija agroekonomska istraživanja počinju tek osnivanjem Zavoda za gospodarsku upravu 1924. godine (koji je nakon Drugoga svjetskoga rata reorganizacijama mijenjao oblike od Zavoda za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede u Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela od 1969.-1972., pa u Institut za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede sve do sadašnje organizacijske jedinice Agronomskog fakulteta). Autori ističu da su agroekonomska istraživanja izvođena i u drugim znanstvenim ustanovama, kao što su Ekonomski fakultet i Ekonomski institut u Zagrebu, Ekonomski fakultet i Institut za jadranske kulture i melioraciju krša u Splitu, Poljoprivredni institut u Križevcima, Ekonomski i Poljoprivredni fakultet u Osijeku, bivši Agrarni institut, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Institut za poljoprivredu i turizam u Poreču i drugdje (Karoglan, str. 23; Par, str. 26, 28-29; Brkić, str. 112), *ali su u pravilu ostali usmjereni na svoju matičnu ustanovu i prinose drugih analitički ne iznose niti komparativno vrednuju.*

2. Agrarna se ekonomija danas u Hrvatskoj studira kao jedno usmjerenje na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Mnogobrojne promjene nastavnih programa dosadašnjeg Agroekonomske odsjeka tek su spomenute, a Ivo Grgić (str. 74) zaključuje da »program ne odgovara niti sadašnjim potrebama poljoprivrede Hrvatske, a još manje budućim. Agroekonomski odsjek se praktično ukida te se agroekonomika pojavljuje kao jedno od usmjerenja sa suženim brojem predmeta i nastavnih sadržaja...« Ante Kolega, profesor s istog Odsjeka, pak je izjavio: »Kao

agrarni ekonomisti nismo educirani da budemo dobri gospodari, ... jer smo se školovali u sastavu u kojem nisu dopuštali ni ekonomiste ni agrarne ekonomiste... Mi sami strahujemo što je to agrarni ekonomista. Agrarni ekonomisti su ... ono najbolje što može dati jedna struka, i ekonomija i agronomija. To je vrhunska stvar« (str. 55). Međutim, u zborniku nisu podastre cjelovitije komparativne raščlambe i evaluacija programa iz kojih bi se moglo s izvjesnom sigurnošću izvesti zaključak koliko i kako taj studij uistinu ispunjava zadaću pripreme za uspješnu profesionalnu i društvenu prilagodbu te učinkovito obnašanje profesionalnih zadaća agrarnog ekonomiste. S druge strane, u raspravi su bila razvidna divergentna mišljenja. Primjerice, Sidonija Juras o tom studiju, koji je sama završila, kaže: »To vam je kao u gimnaziji - puno znaš a ništa ne znaš« (str. 44). Pero Sikavica, redoviti profesor zagrebačkog Ekonomskog fakulteta, izjavio je: »Možda je i moj dojam bio ponekad, u pogledu programa, da li ste u dovoljnoj mjeri agronomi i u potrebnoj mjeri ekonomisti ... Vi ste ipak primarno agronomi, ali imate svoje područje rada« jer seljak mora ekonomski misliti (str. 46). Ne navode li ova dva potonja mišljenja na javno iznijete zamjerke studiju agronomije u nas koji je bio profiliran po mjeri industrijske (konvencionalne) poljoprivrede i velikih poljoprivrednih gospodarstava - PIK-ova (Jan Čížek, 1993.; Marijan Jošt, 2000.; Eduard Kušen, 2003.)?

3. Razvidno je da i dalje nedostaje pregledan rad u kojem bi bile pružene osnove za odgovor na prethodna dva upita. Riječ je o zahtjevnoj znanstvenoj zadaći za koju još nisu obavljene sve predradnje (analize ključnih događaja, svih razdoblja), i to u agrarnoj ekonomici i u svim srodnim znanstvenim disciplinama i poljima čijim su predmetom selo, ruralni prostor, poljoprivreda i seljačka ekonomija, seljaštvo). Uvjet za takvu sintezu jest i vrednovanje sudjelovanja hrvatskih agrarnih ekonomista u tokovima spoznajnog i metodologijskog razvitka vlastite discipline i struke uopće prema univerzalnom znanstvenom metru. Konstatacija Srečka Brkića »Naša agroekonomska znanost je stalno pratila i prenosila iskustva iz svijeta...« (str. 5) vjerojatno uopće nije upitna. Međutim, ona nije odgovor na postavljeno pitanje, kao niti teza Tita Žimbrega kako su iznimno važna postignuća kameralista i drugih istaknutih Hrvata pojedinaca prije pojave i institucionalizacije ekonomike poljoprivrede. Što je bilo poslije toga?

4. Temeljnu profesionalnu zadaću agrarnih ekonomista sudionici Sabora ponešto su različito ali vrlo ambiciozno odredili, dok su bili gotovo posve suglasni u prosudbi njihovog zapošljavanja izvan struke, te marginalnosti društvenog položaja i mogućnosti utjecaja na gospodarska i društvena zbivanja. Frane Tomić, ondašnji dekan Agronomskog fakulteta u Zagrebu, drži »da su agrarni ekonomisti zapravo najpozvaniji za rješavanje značajnih pitanja u poljoprivredi« (str. 11), a Tito Žimbrek: »Agrarni ekonomisti i agrarni sociolozi, po svom školovanju i iskustvu institucijski povezani, mogu pridonijeti da se sadašnji i budućí problemi što bolje uoče i učinkovitije riješe« (str. 19). Mirko Gagro postavio je i odgovorio na taj upit ovako: »... tko su agrarni ekonomisti, trebaju li oni ili ne, što rade ... Ja ih zamišljam na taj način da oni zapravo trebaju planirati, da prave svoj brod u poljoprivredi, trebaju biti dobri kormilari i osigurati da taj poljoprivredni brod ide u dobrom smjeru« (str. 45).

Srećko Brkić smatra da su agrarni ekonomisti u Hrvatskoj dugo vremena bili »gotovo na margini društvenih i gospodarskih zbivanja« (T. Žimbrek je isti sud na str. 19. izrazio riječima: »još uvijek nismo odgovarajuće priznati i vrednovani«), dok su u zapadnim zemljama »cijenjena profesija i imaju važnu ulogu ne samo u okviru poljoprivrede kao djelatnosti, već i u državnoj upravi, trgovini, bankama, prehrambenoj industriji i dr. Upravo zbog svog specifičnog obrazovanja koje obuhvaća i poznavanje tehnologije, biologije i tehnike, ali i poznavanja ekonomike, tržišta i marketinga, uprave i organizacije poduzeća, agrarne sociologije, agrarni ekonomisti stječu osnovne preduvjete za interdisciplinarni rad koji zahtijeva agrarna i ruralna ekonomija« (str. 5). Ovu Brkićevu prosudbu profesionalnog formata agrarnog ekonomiste valja ipak, u svjetlu ocjena koje su iznijeli S. Juras i P. Sikavica, uglavnom držati poželjnim idealom.

5. O budućim zadaćama agrarnih ekonomista cjelovitiji iskaz u zborniku nije objavljen. Brkić svoj prilog okončava pripomenama o tome. Na nekoliko je mjesta moguće pročitati kako je agrar upropašten, ali je konflikt obiteljsko gospodarstvo - PIK-ovi zajedno s uništavanjem državne imovine i pauperizacijom seljaštva (zbog čega se samo od sebe opet nameće Bićanićevo pitanje iz 1936. kako živi narod na selu i odgovor Antuna Radića iz 1938. da živi tako »da ti se smrači pred očima«) gotovo prešućen, a o procesu postsocijalističke tranzicije, o posljedicama i probicima ulaska Hrvatske u europske integracije po poljoprivredu, seljaka te o mnogočemu drugome nije bilo riječi. Zašto?

Zato valja izdvojiti dva pitanja.

Velika su poljoprivredna gospodarstva tek spomenuta i to na svu sreću ne kao antipod obiteljskim gospodarstvima kako se često govori. P. Sikavica je bio jasan: »Mislim da je pogrešan pristup arbitriranje da li trebamo velikih ili malih generalnih poduzeća, subjekata u poljoprivredi. Sigurno je da od sto posto svih subjekata trebamo 95 posto malih poljoprivrednih gospodarstava, dakle tipa 'farm management', a recimo 5 posto tipa velikih... Poljoprivreda i gospodarstvo svake zemlje trebaju i velike i male« (str. 47). a Vladimir Trninić ogorčen: »zbog čega je Hrvatska uništila poljoprivredna dobra i kombinata koji su bili po tehnici, tehnologiji, organizaciji, ekonomiji i znanstvenim dostignućima i prinosima među najboljima na svijetu... Neka me nitko ne uvjerava da nisu postojale forme koje su mogle održati te kombinata na životu« (str. 49). Zar je stvarno u Hrvatskoj na djelu gotovo kolektivno sljepilo zbog kojega više nitko ne vidi velike kapitalističke poljoprivredne i prehrambeno-prerađivačke kompanije i korporacije velikih, srednjih i malih zapadnih zemalja, i to iako smo gotovo prepušteni njihovom nekontroliranom pohodu?

Drugo, HAED je osnovan u cilju unapređenja i promicanja agroekonomske struke kao zanimanja, znanstvene i nastavne discipline, te zastupanja i zaštite interesa svojih članova (str. 181), ali ima »vrlo značajno mjesto u ukupnom kreiranju agrarne politike Hrvatske vlade ... uvjeta za proizvodnju koji će dovesti do procvata ... cijelog hrvatskog agrara« (str. 10). »Društvo treba ... djelovati stručno i

profesionalno, ali i da reagira na sve one pojave pri donošenju mjera agrarne politike i drugih mjera iz prakse koje su u suprotnosti sa objektivnim poimanjem naše struke« (Žimbrek, str. 60). Na Saboru nije bilo nijedne reakcije Društva na neku mjeru agrarne politike, a nisu poznate javne reakcije ni iz kasnijeg razdoblja. Znači li to da su vodeći članovi HAED sudjelovali u kreiranju tih mjera i/li su one stvarno sukladne njihovoj struci?

No, za svaku je pohvalu što je ovaj zbornik objavljen kako zbog nekoliko osobito vrijednih priloga, tako posebice zato jer on govori o samosvijesti ali i o samokritičnosti i potrebi hrvatskih agrarnih ekonomista za interdisciplinarnom suradnjom, posebice s ruralnim sociolozima, a što su važni preduvjeti svake promjene i unapređenja. Svi koji su pripremili autorske priloge, bez obzira na njihovu necjelovitost, zadužili su svoju struku jer su na prvo mjesto stavili zadaću stalnog samovrednovanja.

Antun Petak

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Mladen Smoljanović, Ankica Smoljanović i Ivo Nejašmić

Stanovništvo hrvatskih otoka

Split, Zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije, 1999, 482 str.

Statističko-demografskom pregledu i studiji »Stanovništvo hrvatskih otoka« autora Mladena Smoljanovića, Ankice Smoljanović i Ive Nejašmića poklanjamo pozornost iz dva razloga. Prvo, hrvatski su otoci dijelovi ruralnog prostora u kojima je proces jake depopulacije, nastao 1920-ih godina a poslije Drugoga svjetskog rata intenziviran industrijalizacijom i razvitkom turizma (osobito od šezdesetih godina 20. stoljeća), izazvao posvemašnju *deagrarizaciju i deruralizaciju, njihov agrarni i demografski slom te slom ruralnih zajednica*. Tektonske ekonomske, društvene, političke i kulturne promjene u duljem su vremenskom razdoblju izazvale dramatične i *ireverzibilne* posljedice po otočnu populaciju i otoci su danas, zajedno s brdsko-planinskim krajevima (ruralnim prostorom *per definitionem*), populacijski najslabije područje Hrvatske. Ovo je bitno poglavito zato jer su otoci strateški važan dio hrvatskoga nacionalnog prostora, a i zato što su u Jadranskom moru još jedino naseljeni otoci Trepiti u talijanskom dijelu Jadrana. Drugo, ovo je ne samo *prva publikacija* koja sadrži cjelovit prikaz podataka o raspoloživim biološkim i socijalno-ekonomskim obilježjima stanovništva otoka kao teritorijalno-društvenih cjelina i zajednica, nego i studija koja *značajno premašuje izvorne*